

FRANTUMAGLIA CESTA PÍSANIA

Moja matka mi zanechala slovo

zabudované vo svojom nárečia, ktoré používala, aby vyjadrila, ako sa cíti, keď ňou zmietali protirečivé pocity, ktoré ju trýznili. Vravela, že má vo svojom vnútri *frantumagliu*, kopu črepín. Tie črepiny vo vnútri - *frantumaglia* (vyslovovala to ako *frantumália*) jej drvili myseľ. Niekedy sa jej z nej točila hlava, zostávala jej železná pachuť v ústach. Označovala tým slovom nevoľnosť, aká sa inak nedala definovať, odkazovala na nával rozmanitých nesúvisiacich myšlienok, rozdrvených v kalných vodách mozgu. *Frantumaglia* bola mystériózna, viedla k záhadným skutkom, ktoré na počiatku ťažkých trápení, ktoré sa nedali zredukovať na jeden celkom jasný dôvod. Keď som už bola mladá, *frantumaglia* ju prebúdzala prostred noci, cítila ju zhovárať sa so sebou a potom sa za to hanbiť, vnútri nejakej neobhvatelnej nečistoty, poprípadne popovekov na pol úst, ktorý sa nakoniec keď cítil povzdychom vystrkovať z úst domov, kde nechala hrnce na ohni, omáčku pripekajúcu na dno panvice. Časom ju aj rozplakala. To slovo mi ostalo v mysli od detstva po najväčším akýmkoľvek náhleho a vedome bezdôvodného náreku: slzy *frantumaglie*. Teraz sa už matky nemôžem opýtať, čo presne pod tým slovom chápala. Odmalička som si ho vysvetľovala tak, že *frantumaglia* spôsobuje nevoľnosť a tomu či tej, ktorá sa cíti zle, je súdené skôr či neskôr sa stať *frantumagliou*, kopou črepín. Nevedela som, čo skutočne je *frantumaglia* a neviem to dodnes, ale mám v mysli katalóg prejavov, ktoré však súvisia viac s mojimi problémami ako s tými, ktoré *frantumaglia* neobľúbenou scénériou, vzdušnou či vodnou masou, plomkovými výstrelkami sa objavuje, ktorá sa ja brutálne javí ako je to bolestná a je to náhodstata. *Frantumaglia* je skladisko času bez usporiadania, roztrávania, rozbitia. *Frantumaglia* je dôsledok straty zmyslu, keď zrazu zistíme, že to všetko, čo nám bolo dôležité, trvalé, pretrvávajúce sa čoskoro zmení na scénu z tancov, ktorú je ťažké so sebou vidieť. *Frantumaglia* je uvedomíť si s bolestnou úzkosťou, z akého zástupu rôznorodých bytostí dvíhame, my živí, svoj hlas a v akom zástupe rôznorodých bytostí je mu súdené zaniknúť. Keď niekedy trpím chorobou Olgy, hlavnej postavy *Dni opustenia*, predstavujem si ju predovšetkým ako zrýchľujúce sa a čoraz hlučnejšie hmýrenie v krútnave trieštenia živého a mŕtveho: včelí roj blížiaci sa spoza nehybných vrcholkov hôr, náhle sa malom prúde vody. Ale je to vhodné slovo aj pre to, čo som presvedčená, že som videla ako dieťa - alebo každopádne počas celkom vymysleného obdobia, ktoré ako dospelí voláme detstvo - krátko predtým, ako mnou prešiel jazyk, ktorý mi schopnosť reči; farebný výbuch zvukov, tisíce a tisíce motýľov s ozvláštnenými krídlami. Alebo je to iba môj spôsob, ako vyjadriť úzkosť zo smrti, hrôzu, že schopnosť vyjadrovať sa zadrhne, akoby v paralýze hlasových ciest, a to všetko, čo som sa učím ovládať od prvého roku svojho života až dodnes, bude prúdiť po svojom, syčiac vytečie z tela, ktoré sa stále viac stáva vecou, koženým vrecom, ktoré stráca vzduch a tekutiny. Mohla by som pokračovať vo vymenúvaní, je to jedno zo štyroch možno piatich slov môjho rodinného slovníka, do ktorého natlačím všetko, čo potrebujem. Ale v tomto prípade je užitočné predovšetkým na vysvetlenie, že ak by som musela povedať, čo pre moje dve postavy znamená bolesť, povedala by som iba: je to pohľad na *frantumagliu*. Mám odloženú jednu stranu *Zraňujúcej lásky*, ktorú som v konečnom texte nepoužila, poslúžim si ňou, aby som

PREKLAD PETER BILY

INAQUE

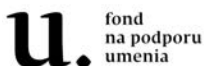
F E R

R A N

T E

**ELENA FERRANTE
FRANTUMAGLIA
CESTA PISANIA**

Preklad tejto knihy vo forme štipendia podporil
Fond na podporu umenia.

Ďakujeme vám, že ste si kúpili túto knižku,
lebo myšlienky ožívajú vtedy, keď ich čítame.
Kniha, ktorú držíte v rukách, vyšla aj
vďaka nášmu spojeniu s 582, s. r. o.

582

ELENA FERRANTE LA FRANTUMAGLIA

COPYRIGHT © 2016 BY EDIZIONI E/O

TRANSLATION © PETER BILÝ 2019

COPYEDITING MARTINA KUBEALAKOVÁ

COVER © BARBORA ŠAJGALÍKOVÁ

SLOVAK EDITION © INAQUE 2019

ISBN 978-80-8207-027-2

ISBN E-BOOK 978-80-8207-023-4

**F E R
R A N
T E**

INAQUE

OBSAH

ZÁPISKY

1991 - 2003

9

POZNÁMKY

2003 - 2007

157

LISTY

2011 - 2016

207

I
ZÁPISKY
1991 – 2003

TIETO ZÁPISKY

Tieto zápisky sú určené tým, ktorí čítali, milovali a rozprávali sa o *Zraňujúcej láske* (1992) a *Dňoch opustenia* (2002), prvých dvoch románoch Eleny Ferrante. Prvý z nich sa po rokoch stal kultovou knihou, Mario Martone podľa neho natočil krásny film; medzitým začali pribúdať otázky ohľadom autorkinej identity. Druhý román zväčšil okruh spisovateľkinho publika, vášniví čitatelia a čitateľky ju začali zbožňovať a zintenzívnili sa otázky ohľadom osobnosti Eleny Ferrante.

Aby sa uspokojila veľká zvedavosť tohto náročného a zároveň veľkodušného publika, rozhodli sme sa na tomto mieste zozbierať listy, ktoré si autorka písala s vydavateľstvom Edizioni E/O, tých málo poskytnutých rozhovorov a korešpondenciu s výnimočnými čitateľmi a čitateľkami. Texty, okrem iného, objasňujú, dúfame, že definitívne, dôvody, pre ktoré sa už viac ako desať rokov spisovateľka vyhýba médiám.

Vydavatelia SANDRA OZZOLA a SANDRO FERRI
Vydavateľstvo Edizioni E/O

POZNÁMKA

Úvod do prvého vydania *Frantumaglie* publikovanej v Taliansku v septembri 2003. Nasledujúce poznámky patria redaktorom tohto aktualizovaného vydania. Poznámky prekladateľa slovenského vydania sú označené znakom *.

BEFANIN* DAR

Drahá Sandra,
pri našom poslednom príjemnom stretnutí s Tebou a Tvojím manželom si sa ma opýtala, čo mám v úmysle spraviť na podporu predaja *Zraňujúcej lásky* (bolo by dobré, aby som si zvykla hovoriť o knihe pod jej definitívnym názvom). Spýtala si sa ma to ironicky a otázku sprevádzať jeden z Tvojich živých pohľadov plných pobavenia. V tej chvíli som nemala odvahu odpovedať Ti, zdalo sa mi, že som sa vyjadřila jasne už pri Sandrovi; úplne súhlasil s mojimi rozhodnutiami a domnievala som sa, že mu ani zo žartu nenapadne vracať sa k tejto téme. Teraz Ti odpoviem písomne: písanie ma zbavuje dlhých odmlúk, váhaní, možnosti pristúpiť na dohodu.

Pre *Zraňujúcu lásku* nemám v úmysle spraviť nič, nič, čo by mohlo moju osobu verejne zaangažovať. Pre túto dlhšiu prózu som spravila už dosť: napísala som ju; ak má tá kniha nejakú hodnotu, malo by to stačiť. Ak ma pozvú na debaty a konferencie, nezúčastním sa ich. Ak mi budú chcieť udeliť ocenenia, nepôjdem si ich prevziať. Nikdy nebudem knihu propagovať, zvlášť nie v televízii, ani v Taliansku, ani v zahraničí, ak by sa prekladala. Budem sa vyjadřovať len prostredníctvom písania, ale aj to by som radšej obmedzila na minimum. Definitívne som sa v tomto zmysle zaviazala sama pred sebou a pred svojimi blízkymi. Dúfam, že nebudem nútená zmeniť postoj. Chápem, že vydavateľstvu to môže spôsobiť nejaké ťažkosti. Veľmi si vážim Vašu prácu, okamžite som si Vás obľúbila, nechcem Vám spôsobiť žiadnu ujmu. Ak ma nemáte v úmysle ďalej podporovať, povedzte mi to hneď, pochopím to. Vôbec nie je nutné knihu publikovať.

Ako vieš, len ťažko sa mi ozrejmujú dôvody môjho rozhodnutia. Chcem sa Ti iba zdôveriť, že ide o malú stávkú, ktorú som uzavrela sama so sebou, so svojím presvedčením. Myslím si, že už napísané knihy autorov nepotrebujú. Ak majú čo povedať, svoje čitateľstvo si skôr či neskôr nájdu; ak nie, tak nie. Existuje množstvo takýchto prípadov. Zbožňujem tajomné knihy zo starých dôb a zo súčasnosti bez určitého autora, ale s vlastným a intenzívnym životom. Prípadá mi to ako zázrak, ktorý sa udeje z večera do rána, ako keď som ako malá čakala na darčeky od Befany: šla som do postele veľmi rozrušená a ráno som sa prebudila a darčeky tam boli, hoci Befanu nikto nezbadal. Skutočné zázraky sú tie, o ktorých strojoch nemáme tušenie, či už ide o maličké zázraky duchov v domácnosti, alebo veľké zázraky berúce dych. Zachovala som si detskú túžbu po veľkých a malých divoch, stále na ne verím.

Preto Ti, drahá Sandra, vravím jasne: ak *Zraňujúca láska* sama v sebe nemá nič, ktorú možno rozpletať, tak to znamená, že sme sa my dve mýlili; ale ak áno, bude sa preplietáť až tam, kam dosiahne, a my sa budeme môcť len poďakovať čitateľkám a čitateľom, že trpezlivo rozpletajú našli jej koniec a dokázali zaň potiahnuť.

A okrem toho, nie je náhodou marketing drahý? Budem najlacnejšia autorka Vášho vydavateľstva. Dokonca Vás ušetřím aj svojej prítomnosti.

Objímam ťa

Elena

POZNÁMKA

List z 21. septembra 1991.

* Befana je stará škaredá žena, ktorá dobrým deťom nosí darčeky (podobne ako Mikuláš) v trojkráľové ráno 6. januára.

KRAJČÍRKY MATIEK

Drahá Sandra, záležitosť s literárnym ocenením ma veľmi znepokojuje. Musím Ti povedať, že najviac ma nemätie fakt, že ocenili moju knihu, ale že cena nesie meno Elsy Morante. S úmyslom napísať pár ďakovných riadkov na vyjadrenie predovšetkým pocty autorke, ktorú milujem, som začala v jej knihách hľadať pasáže vhodné na túto príležitosť. Prišla som na to, že nervozita sa vie škaredo vypomstiť. Listovala som a listovala a nenašla som ani jedno vhodné slovo, hoci v skutočnosti som si mnohé z nich pamätala presne. Určite by stálo za zamyslenie sa, ako a kedy z kníh unikajú slová a zväzky na polici pripomínajú prázdne hroby.

Čo ma v tejto situácii zaslepilo? Hľadala som jednoznačne ženskú pasáž o postave matky, no mužské rozprávačské hlasy vymyslené Elsou Morante mi zahmlili zrak. Hoci som veľmi dobre vedela, že tie pasáže existujú, aby som ich našla, musela som sa vrátiť k pocitom z prvého čítania, keď som dokázala precíťovať mužské hlasy ako maskované ženské hlasy a city. Pravdou je, že najhoršie, čo môžeme pri hľadaní vhodnej pasáže spraviť, je čítať chvatne, len aby sme sa dostali k citovateľným riadkom. Knihy sú zložité organizmy a slová, ktoré nami hlboko pohli, sú najintenzívnejším zemetrasením, ktoré v nás čitateľoch a čitateľkách spôsobuje text; takže buď sa nájde zlom a človek sa ním sám stane, alebo slová, ktoré sa nám zdali akoby napísané len pre nás, zmiznú, a ak nezmizli, pôsobia banálne či dokonca ako kliše.

Nakoniec som siahla po citácii, ktorú už poznáš. Chcela som ju dať ako epigraf *Zraňujúcej lásky*, no je ťažké ju použiť, pretože dnes sa mi zdá samozrejmá, ľahko ironická pasáž o tom, ako si južanskí muži odhmotňujú matkino telo.

Preto, v prípade, že by ste považovali za nutné odcitovať túto pasáž, aby bolo zrozumiteľnejšie čítanie môjho ďakovného textu, prepíšem celú stranu. Morante voľne zhrnie, čo jej postava Giuditta povie synovi ako poznámku k sicílskemu výrazu, aký chlapec, po nepríjemnom ponížení, použil na zdôraznenie konca divadelnej kariéry svojej matky a jej návratu do menej znepokojivého postavenia.

Giuditta ho chytila za ruku a vybozkávala mu ju. V tej chvíli – povedala mu neskôr – sa zatváril ako Sicíľčan, jeden z prísnych, hrdých Sicíľčanov vždy dohliadajúcich na svoje sestry, aby nevychádzali večer von samy, aby nedávali väčšie nádeje svojim nápadníkom, aby nepoužívali rúž. A pre ktorého ‚matka‘ znamená dve veci: stará a svätá. Farba vhodná pre matky je čierna, nanajvýš sivá alebo hnedá. Ich oblečenie je beztvaré, aby nikomu, počnúc ich krajčírkami, ani nenapadlo, že matka má ženské telo. Ich vek je bezvýznamnou záhadou, pretože tak či tak je ich jediným vekom staroba. Taká beztvará staroba má oči svätice, ktoré neplačú pre seba, ale pre svoje deti; má posvätné pery, ktoré odriekajú modlitby nie za seba, ale za deti. A beda tomu, kto nadarmo vysloví pred týmito deťmi sväte meno ich matky! Beda! Je to smrteľný hriech!

Tento úryvok sa má čítať bez dôrazu, bežným tónom, bez snahy o používanie rečníckych ornamentov lacných hercov. Kto z Vás to bude čítať, musí jemne zdôrazniť *beztvaré, krajčírky matiek, ženské telo, bezvýznamná záhada*.

A konečne, tu je môj list pre porotu ocenenia; dúfam, že je zrejmé, že slová Eleny Morante nie sú v žiadnom prípade kliše.

Ešte raz sa ospravedlňujem za spôsobené nepríjemnosti.

Vážený pán predseda, vážená porota,

od Elsy Morante, ktorej knihy milujem, nosím v hlave mnoho viet. Predtým ako som Vám začala písať, šla som nejaké vyhľadať, aby som sa ich mohla zachytiť a vyťažiť z nich

ich hĺbku. Ale na stránkach, ktoré som si pamätala, som ich nenašla veľa. Mnohé z nich sa ukryli. Na iné som natrafila pri listovaní aj bez toho, aby som ich hľadala, a očarili ma ešte viac ako tie, ktoré som chcela použiť. Slová v hlave toho, kto ich číta, cestujú nepredvídateľne. Hľadala som, medzi inými, slová o postave matky, takej základnej v diele Elsy Morante, a prehrabávala som sa v *Dome luhárov*, v *Arturovom ostrove* a v *Príbehu v dejinách*, v *Aracoele*. Nakoniec som ich našla v zbierke poviedok *Andalúzsky šál*.

Bezpochyby ich poznáte lepšie ako ja a nemá zmysel, aby som Vám ich prepisovala. Hovoria o tom, ako si synovia predstavujú svoje matky: v stave trvalej staroby, s očami, perami svätice, v čiernych či sivých, či nanajvýš hnedých šatách. Autorka na začiatku rozpráva o konkrétnych synoch: „jeden z prísnych, hrdých Sicíľčanov vždy dohliadajúcich na svoje sestry“. No po niekoľkých vetách zanecháva Sicíliu a prechádza – zdá sa mi – k všeobecnejšej predstave matky. Stane sa to, keď použije slovo „beztvaré“, „aby“ – píše Elsa Morante – „nikomu, počnúc ich krajčírkami, ani nenapadlo, že matka má ženské telo“.

To „aby nikomu ani nenapadlo“ sa mi zdá veľmi významné. Chce sa tým povedať, že to beztvaré tak veľmi podmienuje „matku“, že synovia a dcéry nedokážu telu, ku ktorému by sa malo slovo vzťahovať, pripísať zodpovedajúcu formu, a ak, tak len s odporom. A nedokážu to ani krajčírky matiek, ktoré sú tiež ženami, dcérami, matkami. Ony, skôr zo zvyku, bezmyšlienkovite, strihajú na materské telo šaty, ktoré ženu popierajú, akoby tá druhá bola pre tú prvú leprou. Keď to tak robia, roky matiek sa premenia na bezvýznamnú záhadu a ich jediným vekom sa stane staroba.

Na tie „krajčírky matiek“ som si spomenula až teraz. Ale veľmi ma fascinujú, obzvlášť, ak si ich spájam s výrazom, ktorý ma priťahoval od malička. Je to: „strihať niekomu šaty“ – teda „ohovárať“, „klebetiť“ v sicílskom dialekte. Predstavovala som si, že skrýva zlomyseľný význam: zlovoľnú agresivitu, násilie ničiace šaty a nedôstojne odhaľujúce ich nositeľku; alebo ešte horšie, že ide o mágiu, umenie schopné pretvárať telo až na hranicu obscénosti. Dnes sa

mi ten význam nezdá ani zlomyseľný, ani nedôstojný. Naopak, nadchýna ma prepojenie medzi strihaním, obliekaním, rozprávaním. A zdá sa mi vzrušujúce, že vďaka tomuto prepojeniu vznikla metafora ohovárania. Ak by sa matkine krajčírky naučili vystrihnúť jej šaty a odhaliť ju alebo ak by ich vystrihli tak, aby telo znovu nadobudlo ženský tvar, ktoré matka má a mala, jej krajčírka by ju šatami vyzliekla, už by nebola bezvýznamnou záhadou.

Možnože keď Elsa Morante rozprávala o matkách a ich krajčírkach, rozprávala tiež o nutnosti nájsť pre ne skutočné šaty a roztrhať háby, ktoré ťažia samotné slovo matka. Alebo možno nie. V každom prípade si spomínam na dva iné z jej obrazov, napríklad odkaz na „materský plášť“, opísaný ako „tkanina sviežej lásky na malomocnom tele“, do ktorého by bolo príjemné sa ponoriť, aby sme z neho vyplávali ako nové krajčírky pripravené bojovať proti omylu Beztvárnosti.

POZNÁMKA

Autorka si v roku 1992 osobne neprevzala cenu za debut udeľenú *Zraňujúcej láske* porotou šiesteho ročníka ocenenia Elsy Morante. Namiesto toho poslala vydavateľstvu tento list pre porotu, ktorý sa čítal počas odovzdávania ceny. Text vyšiel v *Cahiers Elsa Morante* v ed. Jean-Noël Schifano a Tjuna Notarbartolo, Edizioni scientifiche italiane, 1993, a tu je vydaný s drobnými úpravami. Citovaný text Elsy Morante je zo zbierky poviedok *Lo scialle andaluso* (Andalúzsky šál).

PÍSAŤ NA ZÁKAZKU

Drahá Sandra, čo ste mi to urobili? Keď som s radosťou súhlasila, že napíšem niečo k výročiu Vášho vydavateľstva, zistila som, že cestička písania na objednávku je klzká a že klízenie sa je dokonca príjemné. Čo nasleduje?

Kvôli Vám som vytiahla zátku a čo sa stane? Všetka voda z umývadla vytečie odtokom? V tejto chvíli som pripravená písať o čomkoľvek.

Požiadate ma o oslavný text na margo kúpy nového auta? Z nejakej časti svojej pamäti vylovím spomienku na svoju prvú cestu autom a riadok za riadkom sa dopracujem k blahoželaniu. Požiadate ma, aby som zagratulovala Vašej mačke k mačiatkam? Spomeniem si na mačku, ktorú mi otec najprv daroval a potom ju zúfalý z mňaučania odniesol preč a nechal pri ceste do Secondigliana. Požiadate ma o príspevok do knihy o dnešnom Neapole? Rozrozprávam sa o tom, ako som sa bála vyjsť z domu, že stretnem všetečnú susedu, na ktorú sa moja matka nahnevala a vykoplala ju z bytu, a slovo za slovom zo seba vytiahnem strach z násilia, ktorý sa ku mne vracia práve dnes, keď sa stará politika vracia v nových šatách a netušíme, kde je tá nová, ktorú by sme mali podporovať. Budem musieť zaplatiť daň ženskej potrebe naučiť sa milovať svoju matku? Porozprávam o tom, keď som bola malá a matka ma vodila za ruku, začnem odtiaľ – mimochodom, keď si na to spomeniem, rada by som to spravila naozaj, ostal vo mne nejasný pocit dotyku pokožky na pokožku, držala ma za ruku úzkostlivo, aby som sa nevytrhla a nerozbehla ulicou plnou výtlkov a nebezpečenstiev, cítila som jej strach a bála som sa – a potom nájdem spôsob, ako rozpísať svoje zadanie a dokonca aj umne zacitovať Luce Irigarayovú* a Luisu Murarovú*. Slová vedú k ďalším slovám,

stále je možné zapísať celú stranu banálnym, elegantným, srdečným, zábavným textom na akúkoľvek, vysokú či nízku, jednoduchú či zložitú, bezvýznamnú či zásadnú, tému.

Čo teda robiť, povedať nie ľuďom, ktorých máme radi a ktorým dôverujeme? To nie je môj prípad. Text na oslavu som napísala, snažím sa Vám povedať, ako si Vás skutočne vážim pre ušlachtilý boj, ktorý ste počas všetkých týchto rokov viedli a v ktorom, mám pocit, je dnes ešte náročnejšie zvíťaziť.

Takže tu je moje posolstvo, blahoželám. Na tentoraz mi postačilo začať od porastu kapary. Ďalej neviem. Mohla by som Vás zaplaviť spomienkami, vetami, zovšeobecňujúcimi črtami. Čo na to treba? Mám pocit, že by som mohla písať na objednávku o dnešnej mládeži, o mrzkosti televízie, o Di Giacomovi*, o Francescovi Jovinem*, o umení zívania, o popolníku. Keď sa Čechov, veľký Čechov, rozprával s novinárom, ktorý chcel vedieť, ako sa rodia jeho poviedky, vzal prvý predmet, ktorý mal náhodou poruke – konkrétne popolník –, a povedal mu: vidíte to? Zastavte sa zajtra a dám vám poviedku nazvanú *Popolník*. Nádherná anekdota. Ale ako a kedy sa premení príležitosť na potrebu písať? Neviem. Viem iba, že písanie má svoju deprimujúcu stránku, keď sa odhalia šlachy príležitosti. A tak sa dokonca aj pravda môže zdať strojenou. Preto, aby sme sa vyhli nedorozumeniam, len na okraj dodám, že či už bez kapary, alebo niečoho iného, bez literatúry, je moje blahoprianie ozajstné a úprimné.

Do skorého videnia

Elena

V jednom z mnohých príbytkov, v ktorých som bývala ako dievča, v každom období rástol na múre otočenom na východ porast kapary. Kameň bol holý a zvetraný a každé semienko si našlo svoju škáru. No predovšetkým kapara rástla a kvitla takým ohromujúcim spôsobom, a ešte k tomu v takých jemných farbách, že sa mi do pamäti vryl obraz primeranej sily, pokojnej energie. Sedliak, ktorý nám prenajímaval bývanie, každoročne porast osekával, no zbytočne. Keď sa múr rozhodol opraviť, rovnomerne ho